

Evaluatie programma Gezond Leven

Uitgebracht op verzoek van RIVM 12 februari 2020

Inhoud

Introductie

Evaluatie RIVM Gezond Leven in het kort

Belangrijkste uitkomsten

In negen conclusies samengevat

Bouwstenen voor de toekomst

Vijf aanbevelingen om het aanbod te versterken

Introductie

Achtergrond

In 2008 is het RIVM gestart met activiteiten op het gebied van gezond leven. Hiervoor is het Centrum Gezond Leven (CGL) opgericht in opdracht van het ministerie van VWS. Aanleiding was de behoefte van VWS om meer overzicht en samenhang aan te brengen in de bestaande kennis over gezondheidsbevordering, en de kwaliteit ervan te verbeteren. Daarnaast had het ministerie de wens om professionals op het gebied van gezondheidsbevordering en preventie goed te ondersteunen.

De oprichting van het CGL, inmiddels de afdeling Gezond Leven geheten, sluit aan bij missie van het RIVM in 2018: een gezonde leefstijl en gezonde leefomgeving voor iedereen in Nederland realiseren. Het RIVM ondersteunt op deze manier gemeentelijke beleidsadviseurs en professionals van de GGD die werken aan gezondheidsbevordering in verschillende omgevingen – zoals *wijk*, *school* en *kinderopvang* – en het sociale-, fysieke- en zorgdomein. Dit gebeurt met zowel online-kennis op Loketgezondleven.nl als offline-activiteiten om deze kennis lokaal en regionaal te laten landen.

Het RIVM heeft voor gezond leven drie kerntaken richting lokale professionals. Dit zijn:

1. **Overzicht bieden**, door kennis over gezondheidsbevordering te verzamelen;
2. **Kwaliteit inzichtelijk maken**, door wetenschappelijke kennis te combineren met kennis uit de praktijk over welke interventies en aanpakken effectief zijn;

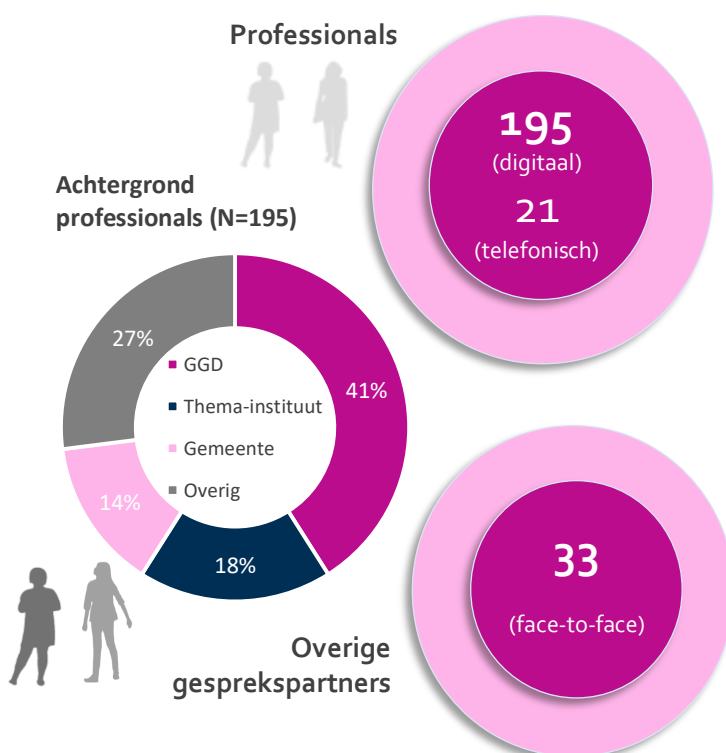
3. **Samenhang aanbrengen**, door op de verschillende omgevingen kennis bij elkaar te brengen en de landelijk en regionale kennisinfrastructuur over gezondheidsbevordering te verbinden.

Evaluatie

In opdracht van het RIVM heeft Bureau Bartels de vijfjaarlijkse evaluatie uitgevoerd van producten en activiteiten voor gezond leven tussen 2014 en 2018. Het doel was in beeld te brengen hoe bekend deze producten en activiteiten onder professionals zijn, hoe zij ze waarderen en wat de maatschappelijke 'impact' ervan is. Tevens is bepaald hoe deze aspecten in de toekomst (verder) kunnen worden verbeterd.

Netto respons

Voor deze evaluatie hebben we informatie verzameld via gesprekken met medewerkers van het RIVM, sleutelpersonen (waaronder het ministerie van VWS) en interne en externe partners. Ook zijn digitale vragenlijsten uitgezet onder professionals. Met 21 van deze professionals is later ook nog telefonisch gesproken.

Belangrijkste uitkomsten

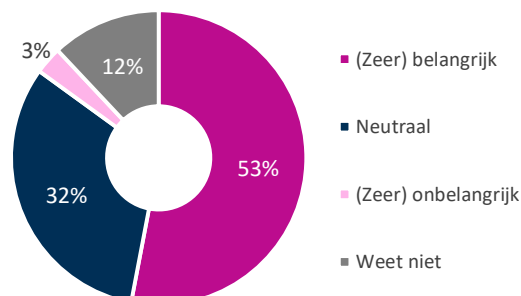
Compleet en waardevol aanbod

Uit de evaluatie blijkt dat het RIVM in de periode 2014 – 2018 een waardevol en compleet aanbod aan producten en activiteiten voor gezond leven wist te ontwikkelen en aan te bieden. Volgens de geraadpleegde partijen heeft het daarmee de opdrachten van het ministerie van VWS goed ingevuld. Producten met de meeste

Producten
1. Interventiedatabase 2. Handreiking gezonde gemeente 3. Gezonde School 4. Gezonde Kinderopvang 5. Preventie in het Zorgstelsel 6. Wat werkt dossiers 7. Nieuwsbrief Gezond Leven
Activiteiten
1. Kennisfestivals 2. Advies op maattrajecten 3. Workshops 4. Gebruikerspanels

meerwaarde zijn de *interventiedatabase* en de producten rondom de *Gezonde School*, op enige afstand gevolgd door de *Wat Werkt Dossiers* en producten van de *Gezonde Kinderopvang*. Slechte of overbodige producten zijn er – voor zover de geraadpleegde professionals kunnen beoordelen – niet.

Belang dat professionals hechten aan het aanbod van het RIVM voor Gezond Leven (N=142)

Belangrijk dat het RIVM er is en blijft

Professionals zijn positief over de producten en activiteiten van het RIVM voor gezond leven. Ze geven het aanbod een goede voldoende. Als het erop aankomt, willen ze het niet zonder de producten en activiteiten van het RIVM stellen.

Professionals zien het RIVM als een autoriteit op het gebied van betrouwbare en kwalitatief hoogwaardige kennis, die zorgt voor overzicht en voorkomt dat kennis en ervaringen versnipperd raken. (Vrijwel) geen andere bron geeft hen hetzelfde vertrouwen.

Hoewel het hun werk veelal niet wezenlijk verandert, vinden professionals het aanbod van de producten en activiteiten een belangrijke ondersteuning. Bijvoorbeeld in de adviezen aan hun klanten (gemeenten, onderwijs) en bij het opstellen van beleid. Ze vinden het belangrijk ook in de toekomst op het RIVM terug te kunnen vallen voor kennis over gezond leven.

7,1

Rapportcijfer voor activiteiten en producten van het RIVM (N=142)

Groeiend gebruik van de producten

Vanuit de evaluatie is het niet mogelijk om een compleet beeld te schetsen van het bereik van de producten en activiteiten voor gezond leven.

Wel is op basis van monitoringgegevens duidelijk dat het aantal bezoekers van Loketgezondleven.nl (en websites van andere programmaonderdelen), tussen 2014/2016 en 2018/2019 fors toenam. Dit lijkt erop te wijzen dat ook het bereik van de producten en activiteiten over gezond leven (constant) is gestegen.

Mutatie 2014-2019		
Loketgezondleven.nl	↑	+116,0%
Interventiedatabase	↑	+150,2%
Gezonde Gemeente	↑	+153,8%
Gezonde School	↑	+37,9%
Gezonde Kinderopvang	↑	+738,7%

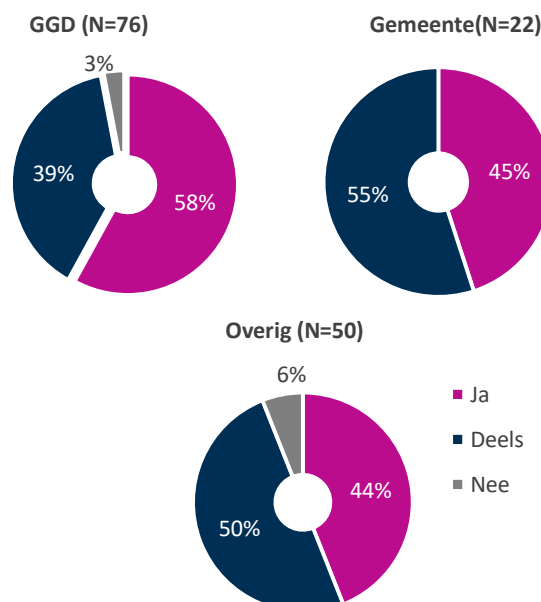
Vooraf GGD-professionals bereikt

Vooraf de GGD-professionals – als primaire doelgroep – worden bereikt. Van alle doelgroepen kennen zij de producten en activiteiten voor gezond leven het best, maken zij er het meeste gebruik van en hechten zij het meeste belang en waarde aan dit aanbod.

Het bereik onder de andere primaire doelgroep – namelijk de gemeenten – blijft wat achter. Gemeenten hebben minder (goed) zicht op de producten en activiteiten voor gezond leven van het RIVM en wat deze voor hen kunnen betekenen. Dit lijkt niet zozeer te wijten aan het RIVM, maar meer aan de huidige structuur waarop VWS de aandacht voor preventie en gezondheidsbevordering heeft georganiseerd. Gemeenten richten zich

voor kennis en advies vaak nog tot de GGD. De GGD is dan de intermediair tussen de gemeenten en het RIVM.

Bekendheid aanbod RIVM voor gezond leven*

* Thema-instituten zijn hier buiten de analyses gehouden, omdat zij geen primaire doelgroep van het RIVM zijn.

Kansen om bekendheid aanbod en herkenbaarheid RIVM te verbeteren

Uit de evaluatie blijkt dat gemeenten en overige professionals (zoals kinderopvang, school) vaak beperkt zicht hebben op het aanbod van producten en activiteiten van het RIVM voor gezond leven.

Zij willen dat de producten en activiteiten beter te herkennen zijn. Het is hierbij belangrijk om duidelijker te maken welke rol het RIVM speelt/wil spelen voor gezond leven (naast de bekendere rollen van het RIVM op het gebied van vaccinaties, wetenschappelijk onderzoek en infectiebestrijding).

Daarnaast kan een betere communicatie de herkenbaarheid en vindbaarheid van producten vergroten. Bijvoorbeeld door een overzichtelijkere en toegankelijker website

Loketgezondleven.nl. Verder kan de communicatie meer aansluiten bij bronnen die professionals goed kennen, zoals GGD Kennisnet en de kanalen van Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG).

Ook de samenwerkingspartners hebben behoefte aan meer duidelijkheid over de rol van het RIVM voor gezond leven. Het belang om samen te werken is onbetwist, maar door onvoldoende zicht op deze rol, kan het voor samenwerkingspartners soms lastig zijn om de gewenste samenwerking te vinden.

Aanbod versterken

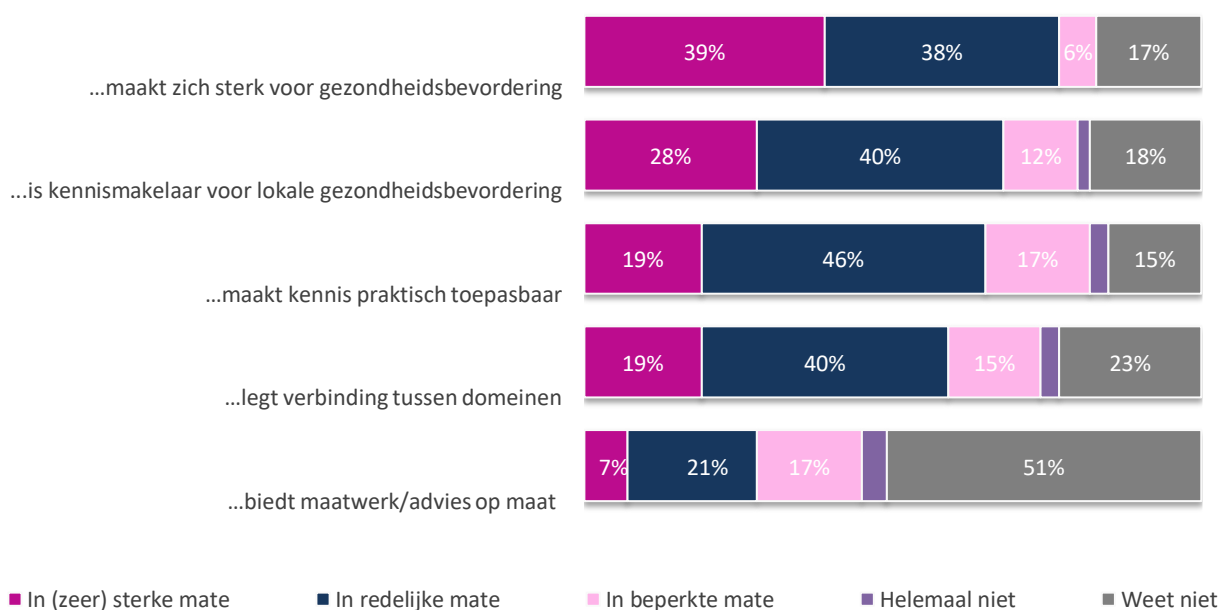
Professionals waarderen het aanbod aan producten en activiteiten van het RIVM voor gezond leven.

Wel zien professionals en andere gesprekspartners mogelijkheden om dit aanbod (verder) te versterken. Ze hebben vooral behoefte aan producten die praktisch toepasbaar zijn en vraaggericht zijn ontwikkeld. De 'papierinen beschrijving' van de

'landelijke' instrumenten is vaak nog abstract. Een vertaalslag naar de eigen lokale situatie zou ze beter toepasbaar maken.

De praktische toepasbaarheid kan volgens professionals (verder) worden verhoogd door met voorbeelden te laten zien hoe de producten in de praktijk zijn gebruikt en welke leerervaringen daarbij zijn opgedaan. Producten vraaggericht maken, kan volgens professionals door bij de ontwikkeling (nog) meer aan te laten sluiten bij de wensen, behoeften en taalgebruik van de beoogde doelgroep.

Mate waarin professionals de rollen herkennen die het RIVM voor zichzelf heeft benoemd voor Gezond Leven. RIVM....:

Het delen van ervaringen, het gebeurt al

Uit de evaluatie blijkt dat er bij professionals behoefte is aan het delen van ervaringen met het toepassen van interventies en producten van het RIVM in de praktijk. Het delen gebeurt al wel bijvoorbeeld via Loketgezondleven.nl. Lida Samson, adviseur publieke gezondheid GGD Kennemerland vertelt.

“We raakten met het RIVM in gesprek over ons project ‘rookvrij opgroeien in Haarlem-Oost’. Tijdens het gesprek ontstond het idee om de ervaringen die wij in de praktijk opdeden te delen met anderen. Door regelmatig kort verslag te doen van de ontwikkelingen binnen ons project, konden we anderen een inkijkje geven in de toepassing van de gezonde wijkaanpak in de praktijk. In de vorm van een feuilleton zijn in 2,5 jaar tijd op de website steeds korte updates gepubliceerd over onze vorderingen. Daarnaast hebben wij onze ervaringen gedeeld tijdens één van de kennisfestivals van het RIVM.”

Hebben anderen wat aan jullie ervaringen gehad?

“We hebben zeker mensen bereikt. Vooral tijdens bijeenkomsten – zoals het kennisfestival – blijkt het goed mogelijk om onze ervaringen over te dragen. Een aantal mensen is door onze ervaringen geïnspireerd. Zo is een gemeente geïnteresseerd in de opzet van onze posterontwerpwedstrijd die we voor kinderen hebben uitgezet en waarin ze hun rookvrij-tip voor rokende (groot)ouders konden meegeven.”

Heeft het jullie ook iets opgeleverd?

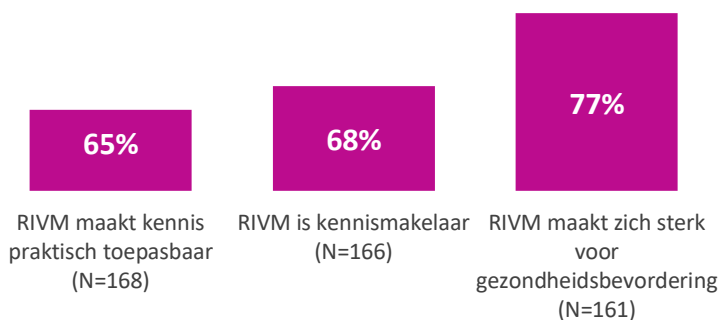
“Door onze ervaringen (onder andere via het RIVM) uit te dragen, hebben we meer publiciteit gekregen, zowel voor het project zelf, als voor de inspanningen van de betrokken wijkorganisaties. Die bekendheid helpt zeker ook mee om de doelgroep te bereiken en onze boodschap uit te dragen. Hoewel ons project kort was voor een wijkaanpak, merken we al dat de norm begint te veranderen. Door alle uitingen via de media en in de wijk is het voor mensen wel duidelijk geworden dat kinderen en roken niet samengaan.”

RIVM zorgt voor overzicht en kwaliteit

Om de (maatschappelijke) impact van het RIVM voor gezond leven te bepalen, is gekeken in hoeverre de organisatie erin slaagt zijn kerntaken in te vullen. Voor de eerste twee taken hebben de geraadpleegde professionals en andere gesprekspartners dat breed herkend. Het RIVM biedt op overzichtelijke wijze alle kennis en informatie voor gezondheidsbevordering aan en maakt de kwaliteit van interventies inzichtelijk. Het is daarmee, zoals eerder aangegeven, een onmisbare en (zeer) waardevolle kennisbron.

Het besluit om binnen de interventie-database uitsluitend te focussen op erkende interventies heeft het overzicht en ook de kwaliteit van de database de laatste jaren nog verder versterkt.

Aandeel professionals dat onderstaande rollen van het RIVM in sterke tot redelijke mate herkent

Samenhang kan verder worden versterkt

Er bestaat verdeeldheid over de mate waarin het RIVM erin slaagt om samenhang aan te brengen in kennis over gezond leven (door kennis samen te brengen en de landelijke en regionale kennisinfrastructuur te verbinden). Dit kan volgens sleutelpersonen en interne en externe partners nog verbeteren. De oorzaak hiervan ligt niet alleen bij het RIVM, maar ook in de wijze waarop het ministerie van VWS opdracht verleent (niet altijd eenduidig richting thema- en kennisinstituten). Een andere reden is dat thema-instituten ook

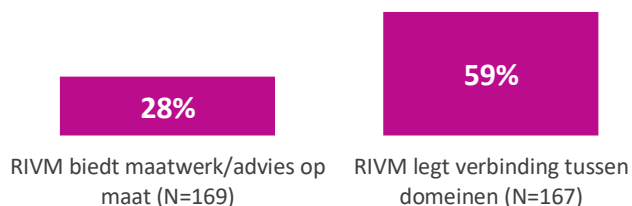
onafhankelijk van het RIVM een rol willen blijven vervullen, en naast Loketgezondleven.nl soortgelijke producten ontwikkelen. Het blijft daarom belangrijk om het gezamenlijk belang en de rolverdeling van alle partijen helder te houden. Het belang van de onderlinge samenwerking wordt zeker gezien en de samenwerking wordt over het algemeen als prettig en constructief ervaren.

Meer aansluiting met het lokale niveau gewenst

Professionals zijn zich vaak niet bewust van de taak van het RIVM om samenhang aan te brengen op het gebied van gezond leven. Zo worden in hun ogen de landelijke en de regionale kennisinfrastructuur veelal nog onvoldoende verbonden. Ze missen de aansluiting bij de lokale ontwikkelingen en context, evenals het 'samen optrekken' van het RIVM en lokale en regionale partijen. In die behoefte kan het RIVM voorzien door meer contact te zoeken met lokale GGD-en, samen te kijken wat de behoeften zijn, wat er lokaal al is ontwikkeld om vervolgens samen te werken aan een passend aanbod.

De evaluatie toont dat het persoonlijk contact met RIVM-medewerkers een belangrijke bron van informatie is die wordt gewaardeerd, juist ook omdat lokaal maatwerk meer mogelijk is. De keuze van het RIVM om actiever in te zetten op 'offline'-activiteiten is dan ook heel positief.

Aandeel professionals dat onderstaande aspecten van het RIVM in sterke tot redelijke mate herkent

Gezonde Kinderopvang verspreidt zich als een olievlek door de organisatie

Voor medewerkers in de kinderopvang biedt het RIVM via Gezonde Kinderopvang wetenschappelijk onderbouwde aanpakken op vlak van gezondheid. Samen met het veld zijn er verschillende producten ontwikkeld, waaronder thema-dossiers en scholing voor medewerkers in de kinderopvang. Positieve ervaringen met de aanpak deelt Carla Schriek met ons, Clustermanager en Ambassadeur Gezonde Kinderopvang KMN Kind & Co.

Waarom zijn jullie bij KMN Kind & Co aan de slag gegaan met Gezonde Kinderopvang?

"Het mooie aan Gezonde Kinderopvang is dat het een totaalpakket is met train-de-trainercursus, en informatiemateriaal (folders, suggesties voor organiseren ouderavonden). Maar ook bijvoorbeeld de 'terugkomdagen' waar coaches hun kennis kunnen opfrissen en ervaringen kunnen uitwisselen. Door de aanpak verspreidt de aandacht voor gezondheid en levensstijl zich als een olievlek door de organisatie."

Gebeurt dit ook binnen jullie eigen organisatie?

"Jazeker, in 2017 heeft onze organisatie besloten om twee jaar lang in te zetten op de brede uitrol van de aanpak Gezonde Kinderopvang. Naast het aanpassen van het voedingsbeleid en het bewegingsbeleid zijn we bezig met het trainen van alle medewerkers. Twaalf medewerkers die zijn opgeleid tot coach geven hun kennis door."

Zijn er al resultaten?

"Het beleid is aangepast in de zin van dat kinderen nu geen limonade meer drinken, maar water. Bij het fruit eten is de verhouding fruit – groente (voorgeen 75% - 25%) omgedraaid en ongezond broodbeleg is (stapsgewijs) verdwenen. Bovendien zijn er dagelijks gestructureerdere bewegingsactiviteiten. Ook zorgt het voor bewustwording, zowel bij medewerkers als bij ouders. Medewerkers kijken beter naar hun eigen gedrag (geef ik het gezonde voorbeeld) en zijn zich beter bewust wat ze ouders en kinderen aan advies kunnen meegeven."

Wat wilt u als ambassadeur Gezonde Kinderopvang aan andere organisaties meegeven?

"Ik zie Gezonde Kinderopvang als een heel waardevol traject, waarmee de kinderopvang echt kan bijdragen aan een gezondere levensstijl van kinderen. Als kinderopvangorganisatie moet je wel bereid zijn om er voldoende tijd, geld en een aantal enthousiaste mensen voor in te zetten. Zeker in grote organisaties als de onze (ruim 60 locaties) kost het enige tijd en doorzettingsvermogen om een nieuwe werkwijze duurzaam en structureel te verankeren. Maar als je doorzet levert het heel veel op."

Bouwstenen voor de toekomst

1.

Vergroot de vindbaarheid en het gebruik van de producten en activiteiten door de website van Loketgezondleven.nl verder te verbeteren en te zorgen voor duidelijke aanspreekpunten.

De laatste jaren lijkt de bekendheid van het aanbod voor gezond leven toegenomen, vooral bij de GGD-professionals. Toch hebben een behoorlijk deel van de gemeenten en overige professionals (zoals onderwijs, zorg, kinderopvang) nog niet volledig zicht op de producten en activiteiten van het RIVM voor gezond leven. Vooral voor deze doelgroepen is het belangrijk de vindbaarheid te vergroten.

Het belangrijkste toegangspuntaal tot het aanbod blijkt de website Loketgezondleven.nl. Niet iedereen vindt deze website voldoende overzichtelijk. De website is onder andere te verbeteren door specifieker voor de afzonderlijke doelgroepen aan te geven welke onderdelen voor hen van waarde kunnen zijn. Bijvoorbeeld door voor elke doelgroep een apart tabblad te maken met passende informatie, producten en/of activiteiten per doelgroep. Ook wordt aanbevolen duidelijke aanspreekpunten (contactpersonen) per thema aan te geven. Persoonlijke contacten met RIVM-medewerkers worden op prijs gesteld en voorzien in de behoefte van advies en ondersteuning op maat.

2.

Zoek bij de (door)ontwikkeling van de producten en activiteiten (nog) meer aansluiting bij de lokale partijen.

Een duidelijk signaal is dat de producten en activiteiten voor gezond leven volgens professionals niet altijd voldoende aansluiten bij hun lokale situatie of behoefte. Ze missen dat het landelijke RIVM en de lokale professionals gezamenlijk optrekken. Bij de (door)ontwikkeling van producten en activiteiten is het daarom belangrijk om (nog) meer aan te sluiten bij de wensen/behoefte van de professionals, de taal die zij spreken, en (nog) meer oog te hebben voor wat er al op lokaal niveau gebeurt. Dit kan door professionals uit het veld (nog) actiever te betrekken bij de ontwikkeling, en door duidelijk te laten zien hoe dat gebeurt.

3.

Blijf actief en helder uitdragen welke rol het RIVM voor gezond leven speelt/wil spelen.

Het is nog niet altijd duidelijk welke rol het RIVM speelt of wil spelen voor gezond leven. Deze rol is niet altijd voldoende onderscheidend of herkenbaar binnen het brede beeld dat mensen van het RIVM hebben. Partijen hebben mede hierdoor niet altijd goed voor ogen welke producten en activiteiten zij van het RIVM kunnen verwachten en op welke terreinen meer samenwerking mogelijk is voor gezond leven. Ook bij belangrijke wijzigingen in strategie, beleid of ondersteuningsaanbod is het zinvol om rollen en taken goed naar de verschillende partijen te communiceren.

4.

Ga met samenwerkingspartners in overleg hoe 'ervaringen delen' in de praktijk meer vorm kan krijgen en bepaal wat de rol van het RIVM hierin kan zijn.

Het RIVM ziet het als zijn rol om kennis op het gebied van gezond leven praktisch toepasbaar te maken. Professionals ervaren soms een 'kloof' tussen de 'landelijke' interventies/producten en de lokale situatie. De praktische toepasbaarheid kan volgens professionals worden vergroot door via voorbeelden duidelijk te maken hoe de implementatie van producten/interventies in de praktijk bij anderen is verlopen. Het kan waardevol zijn om in te spelen op die behoefte om ervaringen uit te wisselen. Het RIVM doet op dit punt al wel het een en ander, maar dit kan sterker. Hierbij is het belangrijk af te stemmen met andere partijen (thema-instituten, VNG, GGD GHOR etc.), omdat zij ook activiteiten hiervoor organiseren. Ga daarom als RIVM in gesprek met (de genoemde) samenwerkingspartners om te kijken hoe gezamenlijk kan worden voorzien in de behoefte om meer ervaringen uit te wisselen en bepaal welke rol ieder daarbij kan spelen.

5.

Communiceer naar VWS het belang om vanwege de samenhang en (integrale) samenwerking tussen het RIVM en andere partijen tot meer (eenduidige) sturing van VWS te komen.

Samenhang aanbrengen is een cruciaal onderdeel van het takenpakket van het RIVM voor gezond leven. De interne en externe samenwerkingspartners en de uitvoerders van het RIVM vinden de hiervoor benodigde

(integrale) samenwerking zeer waardevol en prettig. Toch is goede samenwerking niet vanzelfsprekend. Het vraagt van het RIVM (en de andere partijen) om hier voortdurend gericht in te investeren en een duidelijk gezamenlijk belang te formuleren. Ook is een heldere rolverdeling nodig tussen partijen. Het ministerie van VWS kan hier met een heldere en duidelijke sturing aan bijdragen. Dat kan bijvoorbeeld door overlap in opdrachten vanuit verschillende directies binnen het ministerie richting bijvoorbeeld de thema-instituten te voorkomen. Ook kan VWS gericht stimuleren dat partijen uit verschillende domeinen meer en actief samen binnen één bepaalde opdracht integraal werken als concreet onderdeel van de opdracht. Dit kan de samenhang vergroten en de integrale samenwerking verbeteren.

Mooie ervaringen uit de praktijk met het advies-op-maattraject

Professionals waarderen het persoonlijk contact met RIVM als informatiebron. Hierdoor is (meer) lokaal maatwerk mogelijk. Met verschillende offline-activiteiten zet het RIVM hier bewust op in. Een voorbeeld hiervan zijn de advies-op-maattrajecten voor gemeenten. Hier vertelt Marloes Bosselaar, Adviseur Gezondheidsbevordering, GGD Hollands Noorden meer over.

Met welk gezondheidsvraagstuk klopten jullie aan bij het RIVM?

"GGD Hollands Noorden wil haar advies en ondersteuning over het Gemeentelijk Gezondheidsbeleid (GGB) richting gemeenten anders aanpakken. Dit naar aanleiding van onze evaluatie en inventarisatie van de behoeften van ondersteuning van gemeenten bij het opstellen en uitvoeren van hun GGB. Hieruit bleek dat steeds meer gemeenten de landelijke preventiecyclus loslaten en dat er veel externe ontwikkelingen zijn zoals het preventie- en sportakkoord waar gemeenten bij aan willen sluiten. Het RIVM heeft ons geholpen een nieuwe aanpak op te stellen."

Wat heeft het advies op maat jullie opgeleverd?

"Het advies op maat van het RIVM zorgde ervoor dat we de boodschap die we willen uitdragen en de richting die we op willen nu heel helder hebben, en die duidelijk kunnen overdragen aan onze collega's en naar buiten. Ze stelden kritische vragen en hielpen ons op een positieve manier om aan te scherpen en tot de kern te komen. Daarnaast brachten zij hun kennis van ontwikkelingen en goede voorbeelden in andere gemeenten en bij andere GGD-en in, zodat wij dat ook konden meenemen in het voorstel."

Waarom zou je advies op maat aan andere GGD'en en/of gemeenten aanraden?

"Ik zou het andere GGD-en en gemeenten zeker aanraden omdat het waardevol is als een externe partner meedenkt en meeleest, die er wat meer van buitenaf naar kijkt en je scherp houdt. En daarnaast veel kennis kan inbrengen vanuit landelijke ontwikkelingen."